

De Oekraïense crisis afwachtend bekeken

De recente ontwikkelingen in Oekraïne hebben al heel wat inkt doen vloeien en de argumenten die bij de discussies gehanteerd worden, zijn niet altijd rationeel onderbouwd. Dikwijls liggen een gekleurde bril en een gebrek aan historisch inzicht in de achtergronden van de crisis aan de oorzaak hiervan. Ik heb het geluk gehad om van eind 2002 tot half 2007 te kunnen werken als adjunct defensie – attaché bij de Belgische ambassade in Moskou. Ik heb dus de hele context van de opkomst en ondergang van de oranje revolutie en de evolutie van de Oekraïens – Russische betrekkingen van dichtbij kunnen volgen. Bovendien heb ik via mijn echtgenote aanverwanten in beide landen. Wat hierna volgt is mijn persoonlijke analyse van de verschillende losse sprokkels die ik tot nu heb kunnen samenbundelen. Onderstaande tekst is geenszins Evangelie, of een officieel Belgisch defensie – standpunt, maar het kan misschien wel wat meer inzicht geven.

Aanleiding voor het conflict

Wanneer ik de Westerse pers lees, krijg ik de indruk dat zowel onze journalisten als onze politici aan tunnelvisie lijden en de Oekraïense crisis nogal simplistisch herleiden tot een keuze voor de EU (het “democratische” kamp) en Rusland (het “autoritaire” kamp). In de praktijk liggen de zaken enigszins anders. De EU was aanvankelijk geen betrokken partij bij het hele conflict. Ze is er in gerold nadat president Yanukovitch, ondanks vele protesten, financiële hulp van de EU afsloeg. Hij kon namelijk absoluut niet leven met de gestelde voorwaarde, in casu het vrijlaten van Mevr Yulia Timochenko. Deze politica geniet nog steeds van een stevige populariteit in Oekraïne en gedraagt zich bijwijlen als een gedreven passionaria. Het is niet ondenkbaar dat zij de huidige president bij de geplande presidentsverkiezingen in 2015 met succes naar de kroon zou gestoken hebben. Voor deze laatste was dit echter een doemscenario en hij kon met recht vrezen een koekje van eigen deeg te krijgen. Gezien Oekraïne echter op de rand van het bankroet stond en hij het Europees manna om persoonlijke redenen had afgeslagen, zat er voor Yanukovitch maar één ding meer op: om hulp bedelen bij de enige partner die nog overschoot, namelijk Rusland. Moskou was onmiddellijk bereid om een flinke som geld op te hoesten (11 miljard Euro) en stelde ook geen eisen betreffende de vrijlating van Timoshenko. Het drong daarentegen wel zeer energiek aan op een Oekraïens lidmaatschap van de Euraziatische Unie. Deze laatste is een vorm van economische en politieke unie tussen enkele ex – sovjetlanden onder Russisch leiderschap. Ipso facto zou een Oekraïense toetreding tot deze unie automatisch beperkingen met zich hebben meegebracht in de domeinen van de buitenlandse handel en de buitenlandse politiek. A priori was dit voor een groot deel van de Oekraïense bevolking ook geen onoverkomelijk probleem, eerder in tegendeel. Voor vele burgers in het westelijke en centrale deel van het land waar de president al lang grondig verfoeid werd, was deze beslissing echter de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen. Zij vonden het onaanvaardbaar dat Yanukovitch om puur electoraal eigenbelang het Europese aanbod afsloeg en het Russische aanbod, dat de facto Oekraïne definitief aan Moskou bond, wel

aannam. Dat was eigenlijk de lont die het kruitvat deed ontploffen. De president moest en zou verdwijnen; indien niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. Deze houding valt natuurlijk niet goed te keuren, maar men kan er wel enig begrip voor opbrengen. Yanukovitch was een door en door corrupte en dictatoriale leider die haast onmiddellijk na zijn ambtsaanvaarding de grondwet terug had veranderd in de zin van een presidentiële republiek met haast onbeperkte volmachten voor de president¹. Yulia Timoshenko had dit meermaals op virulente wijze aangeklaagd en alle peilingen wezen erop dat haar populariteit groeide. Daarom moest ze van het toneel verdwijnen. De beste oplossing om dit doel te bereiken was een proces wegens corruptie en “het niet vrijwaren van de belangen van Oekraïne”. Hierbij werd verwezen naar een een akkoord over gasleveringen dat met Rusland werd afgesloten in 2009. Over het algemeen bestaat er in Oekraïne weinig twijfel dat de eerste beschuldiging zeker juist is. Men noemt Mevr Timoshenko niet voor niets de “Gasprinses”. Zij en haar echtgenoot zijn er in geslaagd om op korte tijd een aardig fortuintje bij elkaar te sprokkelen² en de kans is klein dat dit enkel het resultaat is van hard werken en geluk op de beurs. Alleen zit Mevr Timoshenko dan wel in goed gezelschap. Zowet elke Oekraïense politicus heeft wel ergens ooit eens met zijn vingers in de vleespotten van Egypte gezeten en de bevolking haalt hooguit nog berustend haar schouders op wanneer er weer eens een of ander smeug verhaal opduikt. De steen des aanstoets zit hem in de tweede beschuldiging. Tot 2005 kreeg Oekraïne namelijk Russisch gas aan een gunstprijs van 50 \$/1000m³. Gezien de nieuwe politieke koers van het land na de oranje revolutie in 2004, werd dit gunstregime echter opgezegd. Voortaan zou Kiev zijn Russisch aardgas betalen aan dezelfde tarieven als de andere Europese consumenten. Met de al dan niet vermeende achterstallen erbij eiste Moskou in 2009 op een bepaald moment een gasprijs van 450 \$/1000m. Timoshenko slaagde erin dit bedrag naar beneden te halen en een prijs te bekomen die in lijn was met de prijs van andere brandstoffen en die ook rekening hield met de transitkosten die Rusland betaalde voor het gebruiken van het Oekraïense pijpleidingsysteem. Dan moest er nog veel betaald worden, maar dat was toen op dat moment de enige haalbare kaart voor Kiev. Het akkoord was trouwens pas mogelijk geworden na een intensieve bemiddeling van de Duitse bondskanselier, Mevr Merkel. De Oekraïense autoriteiten waren van al deze omstandigheden op de hoogte. Daar wrong het schoentje dus niet. Het probleem was dat in de nasleep van dit akkoord de schimmige maatschappij RosUkrEnergo werd uitgerangeerd. Deze maatschappij was officieel een in Zwitserland geregistreerde joint venture die bemiddelde tussen de Russische energiereus Gazprom en de Oekraïense maatschappij Naftogaz. In praktijk was RosUkrEnergo echter niets meer dan een corrupt “zwart gat” waarin fortuinen verdwenen en dat gecontroleerd werd door aanhangers van Yanukovitch, waarvan sommigen op de koop toe een hoogst bedenkelijke reputatie hadden. Op uitdrukkelijke vraag van Timoshenko en de toenmalige Russische president Medvedev werd de rol van deze holding aanzienlijk teruggeschroefd en dat heeft haar samen met haar politieke ambities de das om gedaan.

¹ Na de Oranje revolutie in 2004 waren stappen gezet om van Oekraïne een parlementaire republiek te maken.

² Haar rijkdom werd in 2009 op 295 miljoen euro geschat.

Diepere oorzaken van het conflict

Om de diepere oorzaken van het conflict te begrijpen, is de bovenstaande uitleg echter onvoldoende. Daarvoor dienen wij kort terug te keren in de geschiedenis. In feite is het actuele Oekraïne een min, of meer kunstmatige staat wiens territorium pas zijn huidige vorm heeft gekregen na de Tweede Wereldoorlog. Bijna het volledige grensgebied met de EU, het zogenaamde Galicië – Volhyna, behoorde voor de sovjet – invasie van 1939 tot Polen en daarvoor tot het Oostenrijks – Hongaarse rijk. Een ander stuk grondgebied, namelijk Noord – Bukovina³, was tot dan een deel van Roemenië geweest. In 1945 werd Transcarpathisch Ruthenië weggehaald uit het toenmalige Tsjechoslowakije en in datzelfde jaar verloor Oekraïne het gebied van Transdnestrië aan de nieuwe sovjetrepubliek Moldova. Uiteindelijk transfereerde sovjetleider Khrushchev in 1954 de Krim van de Russische sovjetrepubliek naar Oekraïne en dat was de laatste territoriale wijziging. Als gevolg van al deze annexaties en verleggen van grenzen is het huidige Oekraïne in feite een lappendeken van aan elkaar gerijgde stukken. Het nationale Oekraïense gevoel is dan ook eerder beperkt. Op de Krim bestaat het al helemaal niet en tussen West – en Oost – Oekraïne bestaan er belangrijke mentaliteitsverschillen. Dit hoeft ook niet te verwonderen. Hun geschiedenis is immers totaal anders en dat uit zich soms op zeer emotionele wijze in herdenkingen van de Tweede Wereldoorlog. Dezelfde personen die in het Oosten van het land als verraders en collaborateurs worden gebrandmerkt, krijgen in het Westen de status van held omdat zij zich verzet hebben tegen de gehate Sovjetunie. Omgekeerd kunnen veteranen van het vroegere sovjetleger in West – Oekraïne maar op zeer weinig sympathie rekenen. Ook op politiek gebied zijn er verschillende breuklijnen waar te nemen. De meerderheid van de bevolking op de Krim (58%) is etnisch Russisch en heeft de transfer van Rusland naar Oekraïne nooit verteerd. Zij droomt nog steeds van een terugkeer naar het verloren “moederland” en wordt in dit irredentisme onrechtstreeks aangemoedigd door de aanwezigheid van de Russische Zwarte Zee – vloot in Sebastopol. De twee andere bevolkingsgroepen op het schiereiland, namelijk de ethnische Oekraïners en de Krim – Tataren, die trouwens ook overwegend Russisch spreken, hebben met elkaar gemeen dat zij een aansluiting bij Rusland met afschuw tegemoet zien. Voor de rest zitten ze elkaar om de haverklap in de haren en leggen politiek geen noemenswaardig gewicht in de schaal. De oostelijke provincies van Oekraïne links en rechts van de rivier Dniepr zijn wat minder radicaal dan de Krim, maar ook zij oriënteren zich veeleer op Rusland. Ze hebben met dit land trouwens ook een lange gemeenschappelijke geschiedenis. Al sinds 1654, met de ondertekening van het verdrag van Peryaslav, hebben deze gebieden, toen nog verenigd onder een hetman, een alliantie gesloten met Moskou, waarbij zij trouw beloofden aan de Romanovs in ruil voor bescherming. Dit verdrag is verschillende keren aan flarden geschoten, maar dit doet niets af aan de historische band tussen Oost – Oekraïne en

³ Een ander deel van Roemenië, namelijk Bessarabië, zou als aparte sovjetrepubliek Moldova ingelijfd worden.

Rusland. Het enige Oekraïense territorium dat tot in 1939 nooit met Rusland, of de USSR, heeft te maken gehad, wordt grofweg gevormd door de 6 westelijke provincies Drohobych, Lvov, Rivne, Ivano – Frankivsk, Tarnopil en Volyn; met andere woorden: grosso modo het oude Galicië – Volhynië. Niet alleen heeft de geschiedenis van deze regio een gans ander beloop gekend, maar ook taalkundig, cultureel, politiek en zelfs religieus zijn er verschillen waar te nemen. Daar waar de meerderheid van de Oekraïners bijvoorbeeld, hetzij tot de Oekraïens – orthodoxe kerk, hetzij tot de Russisch – orthodoxe kerk behoren, is de dominante kerk in het Westen deze der Uniaten. Deze laatste heeft alle orthodoxe tradities behouden, inclusief deze van gehuwde priesters, maar erkent wel de Paus als opperste priemaat. Ook politiek is de kloof tussen West – en Oost – Oekraïne niet te onderschatten. Een partij zoals de als vrij rechts bekend staande Svoboda (Vrijheid) haalt in de eerder vernoemde provincies bijvoorbeeld gemakkelijk 20 – 30% van de stemmen, maar stijgt in de rest van het land niet uit boven de 5%. De Svoboda partij is trouwens ook de enige grote uitgesproken pro – EU partij en al is ze officieel niet separatistisch, ze volgt wel een totaal andere koers dan de andere Oekraïense “mainstream” partijen.

Een tweede belangrijk punt is het enorme psychologische en strategische belang van Oekraïne voor Rusland. “Het Heilige Rusland” is ontstaan in Kiev, niet in Moskou. In West - Europa wordt dit argument gemakkelijk van tafel geveegd als zijnde irrationeel, emotioneel, of zelfs nationalistisch. Vanuit ons standpunt is dit inderdaad ook zo, maar slavische volkeren zijn nu eenmaal veel emotioneler en nationalistischer dan West-Europeanen. Dit leidt ook ongetwijfeld tot irrationele acties. De verschillende Balkanoorlogen, ook deze van de laatste decennia, hebben dit ten overvloede aangetoond. Ik wil hierover geen waarde – oordeel, maar stel enkel vast dat wij in onze beoordeling met dergelijke argumenten geen rekening houden. Russen munten evenwel uit in sentiment en nationalisme. Dit laatste wordt bovendien nog versterkt door een onmiskenbaar heimwee naar de verloren grootheid van het vroegere keizerrijk, of zelfs de USSR. Voeg daarbij nog eens een allesoverkoepelend mystiek waas van het orthodoxe Rusland dat als zogenaamd “derde Rome” de legitieme opvolger is van het ter ziele gegane Byzantium en je hebt alle ingrediënten voor een potentieel explosieve cocktail. Belangrijk hierbij is bovendien dat democratie helemaal niet tot de topprioriteiten van de modale Rus behoort; wel veiligheid en Ruslands grootheid. Beiden kunnen in zijn ogen niet zonder een sterk gezag. Een gestaag groeiend aantal Russische jongeren wenst bijvoorbeeld een einde te maken aan de regel van maximaal twee presidentiële mandaten en wil ook de termijn van één mandaat uitbreiden tot 7 en zelfs 10 jaar. Een andere denkpiste is bijvoorbeeld het vervangen van de titel president door deze van Verkhovny Pravitel, of Opperste Leider, een titel die gevoerd werd door de opperbevelhebbers van de witte legers tijdens de burgeroorlog vlak na de Oktoberrevolutie. Deze Opperste Leider zou dan voor het leven gekozen worden. Ook de monarchie vindt trouwens een groeiende aanhang onder de jeugd. Tegen deze achtergrond is het dan ook enigszins te begrijpen dat voor de Russische Jan – met – de – pet een westers georiënteerd Oekraïne niets meer, of minder is dan verraad en een dolksteek in de rug van het gemeenschappelijk moederland. Hij zou eventueel kunnen leven met een verlies van westelijk Oekraïne, dat al sowieso niet orthodox is, maar al veel minder met het verlies van het veel grotere oostelijke landsdeel en al zeker niet met het verlies van Kiev, of de Krim. President Putin weet dit en gebruikt dit nationalisme om een assertieve en bijwijlen agressieve buitenlandse politiek te voeren. Hierbij heeft hij voornamelijk 2 doelen voor ogen:

- Het eerste doel is het heropwaarderen van het nieuwe Rusland als oude imperiale grootmacht via enge economische, culturele en politieke banden met ex – sovjetstaten. Het meest aangewezen instrument daarvoor is de Euraziatische unie die actueel bestaat uit Rusland, Wit – Rusland en Kazachstan. Een toetreden van Oekraïne, zelfs van een romp – staat, tot deze unie zou een enorme opkikker zijn voor het internationaal prestige en het strategisch gewicht van Moskou op wereldschaal. Omgekeerd zou een Oekraïense weigering een even enorme dreun betekenen voor ditzelfde prestige en trouwens ook voor dit van Putin zelf.
- Een tweede objectief is het creëren van een soort bufferzone rond Rusland; uiteraard in de eerste plaats om puur militaire redenen, maar ook om culturele redenen. West – Europa wordt in het hedendaagse Rusland – en dit niet alleen in de ogen van de machtselite – steeds meer geassocieerd met decadentie en het verwerpen van zijn eigen identiteit, of wortels. Daarom wil Moskou een buffer rond zich van orthodoxe staten met wie het gemeenschappelijke waarden deelt en die, als ze al niet tot het Russisch kamp behoren, ten minste politiek neutraal zijn. De staten in kwestie zijn Georgië, Oekraïne (al dan niet zonder het westelijk deel), Wit – Rusland en in mindere mate Armenië, omdat dit laatste nu eenmaal niet onmiddellijk aan Rusland grenst. Voor deze landen geldt ook een ongeschreven rode lijn wat betreft het toetreden tot de NATO en gezien de overgrote meerderheid van de EU – lidstaten ook lid is van de NATO, worden beide organisaties nogal snel over één kam gescheerd. Een lidmaatschap van de EU zou niettemin theoretisch kunnen, maar dan wel onder draconische voorwaarden en president Putin zal alle middelen aanwenden om ervoor te zorgen dat deze voorwaarden gerespecteerd worden. De zwakke en verdeelde reactie van de EU en de NATO tijdens het kortstondig conflict met Georgië in 2008 hebben voor hem klaar en duidelijk aangetoond dat hij dit zo goed als ongestraft kan doen.

Wat kan er nu gebeuren?

Hoewel het voorlopig nog koffiedik kijken is, lijkt het er toch op dat het gezond verstand aan alle zijden begint de bovenhand te halen. Oekraïense eenheden op de Krim hebben niet gereageerd op Russische provocaties en ongeveer 3000 militairen en grenswachten, inclusief de commandant van de vloot, zijn zelfs overgelopen naar de nieuwe autoriteiten op het schiereiland. Van zijn kant heeft president Putin duidelijk gemaakt dat hij niet uit is op het annexeren van Oekraïens grondgebied en dat een regelrechte inval een optie van de laatste kans is. Bondskanselier Merkel en President Obama zijn het er ondertussen ook over eens dat een onderhandelde oplossing moet gezocht worden die ten minste gedeeltelijk aan de bezorgdheid van Moskou tegemoet komt. De eerste timiede stapjes in die richting zijn trouwens reeds gezet. De VS hebben hun sancties voorlopig beperkt tot het bevriezen van tegoeden en het opschorten van de gesprekken over een mogelijke versoepeling van de visa – plicht. De EU heeft zich daarbij aangesloten en heeft uitdrukkelijk duidelijk gemaakt dat zij gradueel wil werken. In een volgende stap werden op 5 Maart zowel de Russische, als Oekraïense minister van Buitenlandse Zaken door hun Franse ambtsgeenoot Laurent Fabius ontvangen op de Quay d’Orsay. Zij hebben elkaar weliswaar niet persoonlijk gesproken, maar het is een begin. Belangrijk is ook dat alle partners in het conflict hun bereidheid hebben getoond om te onderhandelen op basis van het akkoord van 21 Februari 2014. Dit laatste moet van Oekraïne weer een parlementaire staat maken en zet ook de deur open voor gesprekken over verregaande autonomie voor de verschillende entiteiten van het land. Deze autonomie is trouwens vastgelegd in

de Oekraïense grondwet, maar waarschijnlijk zullen de pro – Russische gebieden in het land nu veel verder willen gaan. Eveneens diplomatiek veelbetekenend is dat de Russische minister van Buitenlandse Zaken, Sergej Lavrov, daags voor de ontmoeting met zijn Franse collega in Madrid was ontvangen door niemand minder dan Koning Juan Carlos in persoon. Het is klaar dat de Spaanse monarch zich in de daaropvolgende gesprekken met de heer Lavrov heeft beperkt heeft tot een strict constitutionele rol, maar het hoge niveau van de ontvangst en de warme jovialiteit van de gastheer waren een signaal aan Moskou dat, ondanks alle spierballengerol van beide zijden, de bruggen niet verbrand zijn en dat de deur voor gesprekken open blijft. Tot slot heeft Rusland zich ook schoorvoetend bereid verklaard om de presidentsverkiezingen van 25 Mei eerstkomende te erkennen als die niet in een klimaat van terreur en intimidatie plaatsvinden. Er is dus een sprankeltje hoop dat het niet tot bloedvergieten zal komen. In de veronderstelling dat deze hoop inderdaad bevestigd wordt, zie ik voor de nabije toekomst twee zaken gebeuren:

- Eerst en vooral lijkt een terugkeer op korte termijn van ex – president Yanukovitch zo goed als uitgesloten. Hij is volkomen onbetrouwbaar gebleken en van zijn pro – Russische reputatie is na ongeveer drie jaar niet veel meer overgebleven. Als Moskou hem tot nu toe nog steeds steunde, was dit omdat er geen alternatief was. Elke kandidaat van de oppositie bleef immers vasthouden aan een NATO – toekomst voor Oekraïne. Yanukovitch heeft echter een ongekende graaicultuur geïnstalleerd waar vooral hij en zijn cronies van geprofiteerd hebben. Hij heeft het land op de rand van het bankroet gebracht en in Moskou is men nu eenmaal ook niet blind. De Russische leiders weten bijvoorbeeld perfect dat hij de eerste en grootste verantwoordelijkheid draagt voor de achterstallige schuld van 1,55 miljard dollar aan Gazprom⁴. Ook op het gebied van toenadering tot de NATO heeft Yanukovitch zich vrijheden vertoond die Putin meer dan eens doen tandenknarsen hebben. Oekraïne heeft bijvoorbeeld nooit zijn deelname aan US – of NATO – operaties (Irak en Afghanistan) opgezegd en jaarlijks gaan er nog steeds oefeningen door op hoog niveau waarbij zowel de NATO en de US betrokken worden. Meer nog, ondanks het feit dat Kiev Kosovo nooit heeft erkend, nemen nog steeds tussen de 160 en 200 Oekraïense soldaten deel aan de operatie KFOR. Als toemaatje zal Oekraïne ook nog deelnemen aan een gemengde Pools – Litouwse – Oekraïense Brigade die kan ingezet in het kader van de NATO, de EU en de UN. Van een loyale partner verwacht men, ook in Moskou, een ander gedrag. Trouwens indien de Russische president werkelijk zijn ex- collega had willen steunen, had hij hem wel alle kansen gegeven om in Moskou zijn beklag te doen in plaats van in een uithoek van de Kaukasus.
- Heel anders is het gesteld met de territoriale integriteit van Oekraïne. De de facto regering op de Krim heeft al besloten dat zij aanhechting wil bij Rusland en wil dit laten bevestigen in een referendum op 16 Maart 2014. Hoewel de bevolking zich waarschijnlijk ook zal kunnen uitspreken voor een verregaande autonomie, is de kans niettemin groot dat een overtuigende zal opteren voor aansluiting bij Rusland. Dat wil niet meteen zeggen dat de Russische autoriteiten daar hals over kop zullen op ingaan. Diplomatiek zou Rusland zich in dat geval volledig isoleren en de kans is klein dat de regering in Moskou temidden van de huidige internationale agitatie een dergelijke stap zou zetten. Zeker is wel dat de Russische regering de resultaten van dit referendum zal benutten als drukmiddel om haar buitenlandse belangen veilig te stellen. Bovendien blijft de oplossing zeer verleidelijk. Een annexatie van de Krim zou de status van de

⁴ En dit ondanks het feit dat Oekraïne na het ondertekenen van het verdrag van Kharkov (2010) gedurende 10 jaar een korting van 30% werd gegarandeerd op zijn aardgas. Het bewuste verdrag geeft Rusland het recht om tot 2042 Sebastopol te gebruiken als uitvalsbasis voor zijn Zwarte Zeevloot.

Zwarte Zee vloot in één klap oplossen en Rusland zou een paradijselijke, op de koop toe overwegend Russisch – sprekende regio, rijker worden. Ook internationaal rechterlijk zou een integratie van de Krim in Rusland – vooropgesteld dat de bevolking zich vrij kan uitspreken - een kans maken. Er zijn immers precedentes. Op 22 Juli 2010 stelde het Internationaal Gerechtshof in Den Haag in een niet bindend advies namelijk dat de eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring van Kosovo niet in strijd was met het internationaal volkerenrecht. In het bijzondere geval van de Krim gaat het weliswaar om een annexatie, maar die kan altijd eerst voorafgegaan worden door een eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring. Zoals gezegd is de kans klein dat Rusland op korte termijn een dergelijke stap zal aanmoedigen. Moskou zal het irredentisme op de Krim waarschijnlijk eerder benutten om Oekraïne om te vormen tot een losse confederatie naar het voorbeeld van Servië en Montenegro⁵. Deze oplossing is eleganter en versterkt tegelijk de Russische greep op de Oekraïense buitenlandse politiek. Immers, zolang West – Oekraïne moet optornen tegen zijn pro – Russische partners in het Oosten en het Zuiden, is er van enige NATO -, of EU - integratie geen sprake en zijn Ruslands vitale belangen gediend. Op termijn kunnen de constituerende delen dan nog steeds elk hun eigen weg gaan. Overigens hoeft dit niet meteen een drama te zijn. Dit zou het westelijke deel de kans geven om zijn Europese ambities alsnog waar te maken terwijl het oostelijke deel en de Krim terugkeren naar de plaats waar ze thuishoren.

Wat kunnen wij uit de Oekraïense crisis leren?

Ook hier is voorlopig nog voorzichtigheid geboden, maar enkele lessen kunnen, me dunkt, nu reeds getrokken worden:

- Eerst en vooral moet het duidelijk zijn dat de Russische president Vladimir Putin een gewiekst en door de wol geverfd leider is die de zwakheid van zijn tegenstanders perfect weet uit te buiten. Hij heeft een schier totale controle over de Russische pers en hij weet precies wat hij wil voor zichzelf en voor Rusland. Om zijn doel te bereiken zal hij zal alle middelen inzetten die hij in functie van de omstandigheden aangewezen acht.
- Afgaande op de nerveuze oprispingen in Berlijn, Parijs, Londen en Washington lijkt het uiteenvallen van Oekraïne noch min, noch meer een doemscenario te zijn. Niets is echter minder waar. Grenzen zijn geen fetisjen, of onaantastbare dogma's. Sinds 1990 zijn er in Europa - Rusland en de Kaukazische, of Centraalaziatische republieken niet meegerekend - 15⁶ nieuwe staten ontstaan en zijn andere verdwenen. Dit is enkel dan met bloedvergieten gepaard gegaan wanneer bepaalde naties, of zelfs de internationale gemeenschap, met alle geweld verkramppt vasthielden aan de bestaande grenzen. Europa kijkt weliswaar met enige zenuwachtigheid naar de opkomende referenda in Schotland en Catalonië, maar lijkt in het geval van deze twee regio's niettemin vrede te nemen met een afscheiding indien dit de wens van de lokale bevolking correct zou weerspiegelen. Waarom wordt dan een gelijkaardige optie binnen Oekraïne bij voorbaat verworpen? Er is nog zo een voorbeeld in Europa waar men bevolkingsgroepen tegen wil

⁵ Deze twee landen sloten in 2003 na het uiteenvallen van Joegoslavië een losse confederatie die ophield te bestaan toen Montenegro zich in 2006 onafhankelijk verklaarde.

⁶ Duitsland, Slovenië, Kroatië, Servië, Montenegro, Bosnië – Herzegovina, Kosovo, Tsjechië, Slovakije, Moldova, Estland, Letland, Litouwen, Wit – Rusland, Oekraïne.

en dank wil samenhouden in een gedwongen huwelijk, namelijk Bosnië – Herzegovina. Al jaren lang zijn deskundigen binnen de NATO en de EU het er over eens dat dit land enkel bij elkaar blijft omdat de leiders van de drie gemeenschappen de genereuze sponsoring van Europa en de NATO niet willen verliezen. De dag dat, om welke reden dan ook, de kraan wordt dichtgedraaid, valt Bosnië – dat overigens niet meer is dan een artificiële constructie van wijlen maarschalk Tito – als een kaartenhuisje in elkaar. Dit moet ons tot nadenken stemmen. De veiligheidsbelangen van Europa worden het best gediend door stabiele, democratische regimes in onze nabije omgeving. Als daarvoor grenzen moeten gewijzigd worden, dan is dit onder bepaalde omstandigheden een aanvaardbare prijs om te betalen.

- Aansluitend op het vorige argument dient iedereen voor ogen gehouden te worden dat elk pragmatisch buitenlands en veiligheidsbeleid noodgedwongen dient rekening te houden met de vitale belangen van de burens. Voor Rusland gaat een mogelijk toetreden van het huidige Oekraïne tot de NATO, of de EU, frontaal in tegen deze belangen en is bijgevolg onbespreekbaar. Alle partners van Rusland, inclusief Oekraïne zelf, doen er dan ook goed aan om twee keer na te denken alvorens ze een dergelijke stap zetten, of willen aanmoedigen. Indien de EU dit veto niettemin wenst te negeren, dan moet ze er eerst en vooral voor zorgen dat ze beschikt over een eigen Europees veiligheidsbeleid. Dat veiligheidsbeleid staat bij voorkeur los van de NATO en beschikt ook over de nodige slagkracht. Zoniet is elk protest in wezen niets meer dan een paar holle woorden en is elke poging om Oekraïne aan te trekken tot de Euro – Atlantische invloedssfeer niets anders dan een vermetele gok en een onverantwoorde waaghalzerij. Zo een veiligheidsbeleid bestaat echter niet en daar zijn vijf redenen voor:
 - De EU meet met twee maten en twee gewichten. Europa is terecht verontwaardigd over de Russische intimidatiepogingen op de Krim en het schenden van de Oekraïense soevereiniteit. Diezelfde Europese staten hebben, samen met hun Amerikaanse bondgenoten, echter net hetzelfde gedaan in het geval van Servië en Kosovo. Klaar en duidelijk was de toenmalige Servische dictator Milosevic een corrupte oorlogsstoker, maar dit kan ook gezegd worden van zijn opposenten in de Kosovo Liberation Army. Stuk voor stuk hebben allen onder hen bloed aan hun handen. De huidige eerste minister van Kosovo, Hashim Thaci, wordt zelfs beschuldigd van betrokkenheid in illegale orgaanhandel. Nochtans wordt hieraan geen, of zeer weinig aandacht besteed. Evenmin wordt Kosovo bedreigd met sancties. Het is klaar dat het criminele verleden van een deel van de Kosovaarse politieke klasse geen voldoende reden is om de Albanese bevolking in dit land het recht op een eigen, onafhankelijke staat te weigeren. Het is enkel jammer en, ja, zelfs hypocriet dat de EU datzelfde recht weigert aan de Servische meerderheid in Metohija⁷. Het lijkt bovendien geen twijfel dat Moskou deze objectieve onrechtvaardigheid voor eigen propagandadoeleinden handig uitbuit en Europa heeft eenvoudigweg geen verweer.
 - De EU spreekt niet uit één mond. Het was haast potsierlijk om vast te stellen hoe de laatste weken hele drommen Europese tweede en derde rangspolitici elkaar haast voor de voeten liepen om er toch maar bij te zijn in Kiev. Telkens werden aan de manifestanten gouden

⁷ De naam Metohija betekent “Land van de Kerk” en is de Servische benaming voor Noord – Kosovo dat met de stad Peč het hartland vormt van het oude orthodoxe Servië.

bergen beloofd en in verschillende Europese hoofdsteden staken hier en daar zelfs geruchten op over een Oekraïens lidmaatschap van de EU. Volledig in tegenspraak daarmee zegt de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, Timmermans, even later plots dat zo een lidmaatschap niet voor de eerstkomende dertig jaar is. Correcter ware geweest als hij diezelfde woorden in Kiev had uitgesproken. Nog beter ware geweest als hij helemaal niet naar Kiev was gegaan en als enkel de Europese Hoge Commissaris voor Buitenlandse Zaken, Mevrouw Ashton, zich daar had vertoond om een boodschap over te brengen, of te bemiddelen, uit naam van de hele EU.

- De EU is met handen en voeten aan Rusland gebonden voor zijn energiebevoorrading. Maar liefst 36% van het aardgas dat Duitsland nodig heeft, komt uit Rusland. Voor Italië is dat 27% en voor Frankrijk 23%. Voor de verschillende Oosteuropese staten schommelt dit ook rond de 23 – 25%. Een substantiële vermindering van die hoeveelheid zou een dubbel voordeel hebben. Onze economische onafhankelijkheid zou aanzienlijk vergroten, terwijl tegelijk Rusland in een veel zwakkere onderhandelingspositie zou gedrongen worden. Immers, het Russisch aardgas is voor Moskou een tweesnijdend zwaard. De volledige Russische export berust namelijk voor 70% op gas. De opbrengsten daarvan zijn goed voor de helft van het Russische nationale budget en van die helft komt ongeveer 60% uit Europa. Indien het Europese aandeel in die inkomsten dus naar beneden gaat, staat de EU in een veel sterkere onderhandelingspositie. Daarvoor dienen echter harde keuzes gemaakt te worden. Zo is het voorlopig nog voorbarig om uit kernenergie te stappen en dient ernstig onderzocht te worden of er binnen behoorlijke ecologische grenzen schaliegas kan ontgonnen worden.
- De EU heeft geen regering die naam waardig. Het buitenlands en veiligheidsbeleid blijft in handen van elke lidstaat afzonderlijk, het Europees parlement is machteloos, want te groot en te weinig initiatiefrecht en de Europese Commissie houdt zich bezig met hallucinante onzin zoals het vetgehalte in de Camembert kaas en het aantal liter doorspoelwater in de toiletten. Zolang er geen echte, volwaardige Europese regering komt die volkomen autonoom het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid bepaalt en daarvoor enkel aan het Europees parlement verantwoordelijk is, blijft de EU een geldverslindende Leviathan en een papieren tijger.
- In diezelfde optiek moet er ook dringend werk gemaakt worden van echte Europese strijdkrachten. Ongetwijfeld vormen sancties en discrete diplomatie enkele van de beste Europese troeven. Niemand kan echter om het onomstotelijke feit heen dat een gewapende stok achter de deur nu eenmaal onontbeerlijk is voor de verdediging van bepaalde strategische belangen. Op Europees niveau bestaat die stok evenwel niet. Er werd een schuchtere poging ondernomen in 2004 met het oprichten van de zogenaamde EU – Battle Groups⁸. De bedoeling was dat deze eenheden de kern zouden vormen van een latere soort snelle interventiemacht. In de praktijk is daar echter nooit iets van in huis gekomen. De Battle Groups zijn nog nooit ingezet, omdat altijd wel één, of andere EU – lidstaat zijn veto stelde en van een Europese Rapid Reaction Force is al helemaal niets in huis gekomen. Nochtans is het wel degelijk dat wij effectief nodig hebben. Europa heeft voorlopig nog geen

⁸ Multinationale lichte luchtmobiele eenheden (1500 – 3000 personen) die telkens voor 6 maanden in stand by waren en op zeer korte termijn kunnen ingezet worden in crisisgebieden wereldwijd

behoefte aan een volledig Europees leger, maar er bestaat wel een dringende nood aan een multinationale staande en snel inzetbare strijdmacht onder een permanent Europees commando. Die strijdmacht moet kunnen ingezet worden op puur Europees initiatief, zonder inmenging van de nationale staten. De juridische grondslagen hiervoor bestaan trouwens reeds. Al vanaf 1997 werd in het verdrag van Amsterdam de clausule van de zogenaamde “verhoogde samenwerking”⁹ opgenomen. Het verdrag van Nice in 2001 voegde het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid toe aan het lijstje van materies die voor deze verhoogde samenwerking in aanmerking kwamen; weliswaar met uitzondering van zaken die puur tot het domein van defensie behoorden. Het verdrag van Lissabon in 2009 ruimde niet alleen dit laatste obstakel op, maar pleitte zelfs uitdrukkelijk voor een permanente gestructureerde samenwerking binnen het domein van een gemeenschappelijke defensie. Jammer genoeg is het ook daar enkel bij mooie woorden en lovenswaardige intenties gebleven. Onder druk van, vooral, het Verenigd Koninkrijk kijken de meeste Europese staten nog steeds naar de NATO en de Amerikaanse paraplu voor hun verdediging. Nochtans is dit een politieke blunder. De VS herleggen actueel hun strategische prioriteiten van de Atlantische zone naar het Midden – en Verre – Oosten en hun deelname aan de NATO – inspanning (actueel 77% van het budget) zal daar ongetwijfeld de gevolgen van ondervinden. De vroegere VS minister van Defensie, Robert Gates, heeft de Europese NATO – partners trouwens al in zoveel woorden gewaarschuwd. De kans is reëel dat binnen afzienbare tijd Washington Europa loslaat. Wanneer dit gebeurt, moet de EU eigen alternatieven ontwikkeld hebben. Die moeten nu reeds voorbereid worden.

Besluit

Tot slot wil ik nog eens herhalen dat de crisis in Oekraïne geen zaak is van slechten tegen goeden, of “het Westen” tegen Rusland. Dit is een simplistische voorstelling van de feiten die niet kan hard gemaakt worden. Zowel in Kiev als op de Krim zijn de huidige machthebbers met geweld aan de macht gekomen en de Oekraïense staat onder zijn huidige vorm was al sinds zijn ontstaan gedoemd om te mislukken. Het enige dat wij, als Europeanen, kunnen hopen is dat het wapengekletter beperkt blijft en dat elke verdere evolutie zowel rekening houdt met de verlangens van de constituerende delen van Oekraïne als met de vitale belangen van zijn burens. Voor de Europese Unie is de crisis eens te meer een bewijs van het feit dat Europa nog nergens staat met zijn eigen veiligheidsbeleid en dat het hoog tijd wordt om daar werk van te maken.

Dirk DECOSTER

Ondervoorzitter Civilistisch Appel

⁹ Deze clausule voorziet dat een minimum van 9 staten mogen streven naar verdere integratie in één, of meerdere domeinen.